

УДК 327.5

DOI <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.24.23>

ДОСЛІДНИЦЬКІ ГРУПИ ТА ШКОЛИ ПОЛІТИЧНИХ АНТРОПОЛОГІВ: НОВА КЛАСИФІКАЦІЯ

Віктор Мельник

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
філософський факультет, кафедра політології
вул. Володимирська, 60, 01033, м. Київ, Україна*

Стаття присвячена актуальній проблемі теорії, історії та сьогодення у класифікації дослідницьких груп та наукових шкіл політичних антропологів. Пропонується розглядати ці групи та школи через призму окцидентального (західного) та орієнтального (східного) вимірів політичної антропології. Складовими частинами окцидентального виміру варто визнати наукові концепції: школи політичного поля, школи прикладного аналізу поведінки, школи антропології влади (об'єднуються в межах панамериканської групи політантропологів); школи іберійської інтеграції, школи паніспанізму, школи прямої демократії (об'єднуються в межах ібероамериканської групи політантропологів); школи структурного функціоналізму, школи ортодоксального структуралізму, школи символізму та школи глобальної модернізації (об'єднуються в межах британської групи політантропологів); школи ранньодержавного проектування, школи демократизації адміністрування і традицій соціальної політики, школи культурної політики (об'єднуються в межах європейської групи політантропологів); школи індивідуалізму, школи інтеракціонізму та адаптації (об'єднуються в межах французької групи політантропологів); школи досліджень трансформації, школи політекономії (об'єднуються в межах південноафриканської групи політантропологів). Складовими частинами орієнтального виміру варто визнати наукові концепції: школи меритократичних студій (утворює китайську групу політантропологів); школи неоевразійців, школи політичної етнології (утворюють пострадянську групу політантропологів); школи суннітського та шіїтського політичного традиціоналізму (утворюють ісламську групу політантропологів); школи культурно-географічної детермінації політики, школи соціально-географічної детермінації політики (утворюють індійську групу політантропологів); школи негритуду (утворює панафриканську групу політантропологів).

Ключові слова: політична антропологія, окцидентальний вимір, орієнтальний вимір, семіотика, символізм, політична традиція, наукова школа, група дослідників, класифікація.

Першу спробу класифікації політико-антропологічних дослідницьких груп та шкіл здійснив британський вчений Едвард Еванс-Прічард (1902–1973) у книгах «Нуери» (1940) та «Політичні системи ануаків» (1940). Обидві монографії присвячені дослідженню політичних традицій нілотських племен – традиційного населення Сходу Африки. Саме Евансу-Прічарду належить честь формулювання дослідницького предмета політантропології – політичної традиції. Разом із тим Еванс-Прічард розділив політантропологів за ознакою «відкритості» цього предмета: *експліцитні політичні антрополози, імпліцитні політичні антрополози* [22].

Відповідно до поділу Еванса-Прічарда, що проходить лейтмотивом його монографічних досліджень, політантропологія визнавалась вченням про політичну традицію, котра, з огляду на надмірну філософізацію наукового простору, змушена знаходитись «у тіні» інших дисциплін [35]. Для Еванса-Прічарда ключовими дисциплінами, що «вміщали» в собі політантропологію, виступали *етнографія* та *історія* [22; 53].

Станом на 1940 р. експліцитними політичними антропологами, що вивчали політичну традицію «явно», були сам Е. Еванс-Прічард, а також М. Фортес, Р. Лаві, А. Сові

[28, р. 215–230]. Імплицитними політичними антропологами, що вивчали політичну традицію «приховано» (через аналіз її «у контексті» іншого предмета), могли бути визначені всі попередні політичні мислителі. Головними імплицитними політантропологами прихильниками прічардівської методології визнають Арістотеля, Р. Декарта, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, К. Маркса, Ф. Енгельса, Г. Мена, Л.Г. Моргана [52; 56; 57]. В їхніх системних викладах політичної філософії і теорії політики політичні традиції характеризуються імплицитно («не на поверхні»).

Критику цієї класифікації знаходимо в класичній роботі Клода Лефора (1924–2010) «Форми історії: Нариси політичної антропології» (1978) [39]. По-перше, Лефор протистоїть твердженням Еванса-Прічарда про імплицитність політичної антропології. На думку видатного французького теоретика, політантропологія «знаходиться завжди та всюди, вона всюдишуща» [39]. Поза політичною антропологією (як «традиційністю політики»), на думку Лефора, не існує не тільки жодної відкрито політичної дії, але й жодної соціальної чи культурної структури. Розвиваючи ідеї структуралізму, К. Лефор звертає увагу на політичність як «норму людського». Це означає, що політичність випливає з біологічності індивіда. Колективність є ніщо інше, як прояв генетичної політичності. Відповідно, ключовими дисциплінами, що «вміщують» у собі політ антропологію, є *біологія* та *філософія* [39].

Е. Еванс-Прічард активно поширював і популяризував свої теоретико-методологічні напрацювання під час роботи на посаді завідуючого кафедри соціальної антропології в Оскфордському університеті (1946–1973). Вчений був опонентом концепції примітивних спільнот Е.Б. Тейлора [49] та проголошував «сучасність» антропологічних дисциплін [53, pp. 1–25]. Зокрема, Еванс-Прічард критикував антропологів Редкліфа-Брауна та Маліновського за «надмірне захоплення» так званими «примітивними суспільствами» (первісними спільнотами, сучасними традиційними африканськими та індіанськими племенами, полінезійцями і тубільцями Океанії [9; 10; 37; 41; 45]), що, на його думку, абсолютно не відповідає вимогам часу. Стверджуючи актуальність та сучасність політантропології, Еванс-Прічард наголошував, що дослідження «традиційних спільнот» Африки, Австралії, Океанії, Південної Америки має відбуватись ьз метою пошуку ключа та відповідності між соціально-політичними станами різних народів [22, р. 10]. На його думку, той стан «єднання з природою», що зберігся серед нілотських племен Східної Африки, є аналогією неолітичного/енеолітичного соціально-політичного стану європейських народів [22]. Не будучи конструктивістом в андерсонівському розумінні поняття, Еванс-Прічард, тим не менше, розглядав *політичну антропологію як сукупність методів дослідження етносоціального конструювання та політичного конституювання сучасних суспільств*. Політантропологію він називав «еволюційною призмою» [22].

Французький теоретик Ж. Баландьє (1920–2016) працював на межі обох підходів, оскільки філософію визнавав настільки ж важливою для генези і предмета політантропології, наскільки й історико-етнографічні дисципліни [8]. Будучи африканістом за інтересами, як і Еванс-Прічард, Ж. Баландьє підкреслював: *поза філософією знецінюється науковий і понятійно-термінологічний апарат політичної антропології* [8, с. 124–130]. Замість чіткої дефініції політичної традиції вчені отримують набір різнохарактерних даних, отриманих під час польових етнографічних експедицій. Цього допускати не можна, бо класифікація і систематизація, за П. Брока та О. Гольденвейзером, виступають «панівними методами всіх антропологічних дисциплін» [25, pp. 198–199].

Ж. Баландьє слушно зауважив: «Лише після 1920 р. починається вироблення власне політичної антропології, вже експліцитної, а не імплицитної. Виходячи зі старої проблематики, вона, втім, використовує нові матеріали, запозичені з етнографічних досліджень»

[8, с. 21]. Користуючись підходом Еванса-Прічарда, Ж. Баландье вказує, що політантропологі повинні більше уваги приділяти *дихотомії «традиція / модернізм»* [8, с. 17]. Він також зауважує: «Таке зіставлення виводить політантропологію за межі вивчення самих лише різноманітності й походження політичних форм, воно ставить також проблему виникнення загальних зв'язків між ними, проблему їхніх несумісності й антагонізмів, пристосувань і мутацій» [8, с. 17]. Нижче Баландье класифікує політантропологів за критерієм дослідження цієї дихотомії: 1) «попередники» (Арістотель, Н. Маккіавеллі, Ш.-Л. Монте-ск'є, Ж.-Ж. Руссо, К. Маркс, Ф. Енгельс); 2) «перші антропологі» (Г. Мен, Л.Г. Морган, Фр. Боас, Фр. Опенгеймер); 3) «політичні антропологі» (сам Ж. Баландье, Е. Еванс-Прічард, В.К. Маклауд, Б. Пресейд, Р.Г. Лаві, О. Гольденвейзер, М. Фортес, М. Глюкман, Л. Мер, Е. Ліч, Й. Ціглер) [8, с. 17–23].

Класифікацію еволюції політичної антропології, як і Еванс-Прічард, Баландье здійснював відповідно до рівня експліцитності політичної традиції у студіях перелічених учених [8, с. 15–17]. Там, де експліцитність політичної традиції видається найбільш яскравою, Ж. Баландье вважає за доцільне використовувати дефініцію «політична антропологія». Вчені, що аналізували політичні традиції лише партикулярно та контекстуально, маючи на меті сукупне дослідження іншого предмета, підпадають, згідно з цією класифікацією, під визначення «попередників» або «перших антропологів».

Подальше зростання кількості політичних антропологів, що відбулось після 1945 р., акумульоване боротьбою народів Африки та Азії за деколонізацію, призвело до необхідності поділу «політичних антропологів» на «сегментаристів» і «етатистів»: *«політантропологі-сегментаристи»*, на думку Баландье, вивчають політичні традиції у суспільствах, що не мають власної державності, а також у спільнотах, що є часткою інших політичних націй; *«політантропологі-етатисти»*, на думку Баландье, вивчають політичні традиції у суспільствах, що мають власну державу [8, с. 25].

Надаючи власну класифікацію політичних антропологів, поділяючи їх на дві провідних групи, Баландье посилається на збірник наукових праць під назвою «Африканські політичні системи», опублікований за редакцією Е. Еванса-Прічарда та М. Фортеса (1940 р.) [53]. Він зазначає: «Керуючись вимогами компаративістики, автори цієї книги подають виразно відмінні один від одного «випадки». Книга містить теоретичний вступ і пропонує начерк типології. М. Глюкман оцінив її як перший внесок у справу надання політичній антропології наукового статусу. Справді, керівники авторського колективу дистанціюються від «філософів політичного», занепокоєних не так «описом», як «розмовами про те, яке урядування люди мали б собі встановити». Це твердження очевидно викликає певні застереження, проте майже немає такого фахівця з політичної антропології, який не виявив би своєї вдячності цим великим антропологам» [8, с. 22].

К. Лефор не погоджувався з Евансом-Прічардом якраз у царині критики «філософів політичного» [39]. Далекий він був і від ідеалізації думок Еванса-Прічарда М. Глюкманом та Ж. Баландье. Однак «надмірна філософізація» зробила праці Лефора менш привабливими для спільноти етнографів та істориків. Отже, *основну аудиторію прихильників протягом 1940–1990-х рр. політантропологія набирала серед істориків та етнологів* [12, pp. 108–140]. На підтвердження достатньо згадати імена сучасних пострадянських політантропологів (В. Тишков, М. Крадін, В. Бочаров, Ю. Мурзін тощо [11, с. 14–48]). Проблематика політичних традицій і політичної ідентичності краще сприймалась істориками внаслідок емпіризації антропологічної методології, здійсненої Евансом-Прічардом. Йдеться про широкий пласт емпіричного матеріалу, закладений у фольклорі, обрядах, звичаєвому праві та легендаріумі кожного етносу [8, с. 117–122].

Фольклоризація та етнологізація політичної антропології стала ключовою рисою окцидентального виміру дисципліни протягом другої половини ХХ ст. [14, с. 88–113; 17, рр. 76–100]. К. Лефор, хоча і наближався до побутово-буденного дискурсу історіософської школи «Анналів соціальної та економічної історії», застерігав політичну антропологію від «деконструкції формальності» [39]. Вивчення виключно політизації неформальності Лефор називав партикулярною антропологією, що ґрунтується на аналізі партикулярного досвіду.

Рецепієнтом філософського повороту Лефора став провідний англо-американський політантрополог Віктор Уїттер Тьорнер (1920–1983) – один із засновників понять «політичний хеппенінг» і «політичний перформанс» [52]. Обидва поняття є складниками «ритуального процесу» – терміна, введеного в науковий обіг Тьорнером. Його книга «Ритуальний процес: структури та анти-структури» є маніфестом впровадження дихотомічності антропологічних досліджень [52]. Грубо кажучи, її можна охарактеризувати за допомогою гасла «все по два», коли ідентичність кожної «структури» виражається через опозиційну категорію «антиструктури» [52, рр. 3–25]. Інституціоналізація, на думку Тьорнера, здійснюється шляхом символізації та сакралізації. Це означає, що органи політичної влади завжди сакральні [35; 40]. Головним аргументом на користь твердження Тьорнер вважав тезу про антиструктури. Наявність опозиції владі завжди доводить її сакральність та могутність (чи «потенційну могутність») [52]. Значною мірою приховане чи відкрите протистояння половини населення владі є універсальною світовою політичною традицією (так вважають У. ван Бек та Д. Фукс). Воно не контраргументує, а, навпаки, стверджує єдність поняття «влада» через множинність її змістовної інтерпретації «прихильниками» і «противниками».

В. Тьорнер став предтечею політичної семіотики, котра невдовзі здобула своє передове та прогресивне місце в системі політико-антропологічного знання, завдяки праці У. Еко «Трактат по загальній семіотиці» (1975). Ключові праці В. Тьорнера побудовані на протиставленні антропологів-символістів та антропологів-партикуляристів [52]. Класифікація виглядає таким чином:

1) **символічна політична антропологія** вивчає політичну традицію в контексті опозиції структур і антиструктур як ритуальний процес; будь-яка політична дія базується на підсвідомому чи свідомому використанні традиційного світогляду; політичними антропологами символічної групи мають бути визнані всі, хто історично оцінював політику як *екзистенцію* (за М. Хайдеггером);

2) **партикулярна політична антропологія** вивчає політичну традицію в контексті антиструктурної опозиції символізму, чим викликає деконструктивний резонанс всередині дисципліни, характеризується визнанням пріоритету свідомої діяльності над ритуальним автоматизмом і досліджує політичну традицію з позицій інструменталізму її послідовників; політичними антропологами партикулярної групи мають бути визнані всі, хто історично оцінював політику як *інзистенцію* (за М. Хайдеггером).

По суті, в політико-антропологічній класифікації В. Тьорнера ми знову знаходимо сліди засновника політичної антропології Е. Еванса-Прічарда [22; 52]. Йдеться про *дихотомію експліцитності та імпліцитності* в структурі політико-антропологічного знання та про зміст антропологічного пізнання, що може бути як концептуальним, так і контекстуальним. По суті, В. Тьорнер трансформував методологему Еванса-Прічарда на новий лад: партикуляристи визнаються імпліцитними («інзистентними»), тоді як символісти визнаються експліцитними («екзистентними»).

Деконструкція філософії у політичній антропології, здійснена Евансом-Прічардом, зробила політантропологію закритою дисципліною, призначеною для «вивчення одних

іншими» [26, pp. 129–152]. Ось чому провідні китайські, індійські, ісламські та африканські вчені опинилися за межами дослідницького поля так званої «експліцитної політичної антропології». Разом із тим певні заслуги в галузі класифікації належать китайському історикові та політичному антропологові Лі Сюеціню (1933–2019), що донедавна обіймав посаду професора історії в Університеті Циньхуа. Він першим сфокусував свій інтерес навколо диференціації західного та східного підходів щодо оцінки політичних традицій і політичної історії Китаю. По суті, Лі Сюецінь сформулював доктрину «орієнталізму з китайським обличчям» [3, pp. 1–35]. При цьому він використовував дані археології задля демонстрації самотності китайської цивілізації ще п'ять тисяч років тому, коли європейська цивілізація «не доросла до рівня міської культури» [59]. Також Сюецінь підкреслив: вивчати китайську політичну історію західними методами є некоректно та злочинно, оскільки її сприйняття не входить «в коло розуміння західної людини» [59, pp. 5–25]. Будучи послідовним противником «вестернізації політичних інститутів» [3], Сюецінь звернув увагу на існування окцидентального та орієнтального наукових підходів, які, своєю чергою, поділяються на культурно-історичну та ідеологічну групи дослідників [59].

Цікаво, що Лі Сюецінь свого часу навчався в Університеті Циньхуа під науковим керівництвом визначного китайського політичного філософа та аналітика Цзіня Юеліня (1895–1984). У його ключовій праці «Теорія знання» (1984) було висловлено ідею про перманентну експліцитність політичного знання. Цзінь Юелінь пояснював свою ідею постійною належністю людини до сфери політичного, котра виражається в повсякденній ідеологічній обробці, агітаційних заходах (йшлося про часи «Культурної революції» в КНР), отриманні новин через засоби масової інформації та освітні заклади. Крім того, людина все своє життя проводить в системі владно-управлінських відносин, бо режим патріархальної родини передбачає підпорядкування волі батька. Це означає, що людина не може існувати без політичного самоосмислення, котре, своєю чергою, породжує нові форми політичного побуту. Основною формою такого *буденного політичного побуту* Юелінь вважав звичаєве право [58, pp. 531–550]. Юелінь дивився на політичну антропологію як на співтовариство вчених, що сфокусовані навколо таких програмних проблематик: *Політизація звичаєвого права* – сутність цієї дослідницької школи, за Юелінем, визначається логічною послідовністю морально-етичних норм, котра призводить їхню еволюцію до рівня політизації та перетворює внутрішньо-родові стосунки на джерело політогенезу; *теоцентричність* («дао-центричність» у термінології Юеліня) *політики* – сутність цієї дослідницької школи полягає в дослідженні політичної життєдіяльності людства через призму сакралізації громадських організацій, спілок, об'єднань.

Сюецінь, своєю чергою, наголошує на примордіальній давності китайської політичної культури та стверджує існування китайської «політичної цивілізації», завдання якої історично полягало в закріпленні влади китайського народу над сусідніми «неосвіченими кочівницькими спільнотами» [58]. До складу останніх зараховуються не лише традиційні племена хунну, сяньбійців, киданів, чжурчженів, монголів, але й населення Японії («переселенці з Піднебесної імперії»). При цьому Сюецінь класифікує китайських антропологів за критерієм їхнього ставлення до кочівників.

Крім Л. Сюеціня та Ц. Юеліня, найбільше серед сучасних політантропологів орієнтального спрямування до окцидентально-орієнтальної класифікації політичних антропологів наблизився арабський вчений Талал Асад [5; 6; 7] (прихильник постколоніальної школи Е. Саїда [47; 48]). Де-факто, він пропонує таку *класифікацію політантропологів*: *дослідники*, що вивчають наративи репрезентації політичної культури всередині історичного процесу; *дослідники* патерналізації інституційних відносин та умов політичної

життєдіяльності культурної структури; *дослідники* культурних основ політичної економії; *дослідники* політичної культури як результату імпліцитної взаємодії між ідеологічною суперструктурою та соціально-класовою базою; *дослідники* політичних структур як форм моральної самосвідомості етносу, типів маніпулювання світоглядом населення і протистояння цьому маніпулюванню [7].

Програмну для пострадянської антропології працю написав лєнінградський професор Л.Є. Куббель («Нариси потестарно-політичної етнографії», 1988 [34]), де ототожнив «соціалістичну» політичну етнографію та «капіталістичну» політичну антропологію, а також зазначив виключне становище марксистської методології у системі названих студій [34, с. 8–10]. Його підхід базувався на семіотизації політичної життєдіяльності. В історії політичної антропології Куббель виділяє: 1) *імпліцитний етап (XVIII ст. – 1940 р.)*, що характеризувався антропологічними ідеями в політико-філософських творах Г. Гегеля, К. Маркса, Ф. Енгельса, Л. Моргана, Г. Мейна, Р. Лаві, Л. Гумпловича, Ф. Оппенгеймера [34, с. 7–8]; *конститутивний етап (1940–1959 рр.)*, що розпочався після публікації монографій «Нуери» та «Політична організація ануаків Англо-Єгипетського Судану» Е.Е. Евансом-Прічардом та завершився офіційним введенням терміна «політична антропологія» в науковий обіг Д. Істоном [34, с. 7–8]; *сучасність (після 1959 р.)*, що характеризується зрощенням структуралізму та функціоналізму, завдяки зусиллям Д. Істона та британських соціальних антропологів, а також суспільно-просторовою диференціацією перцепції політики.

У сучасній політичній антропології *семіотика*, як вчення про системи та структури символів/знаків, сприймається як *рефлексивна перцепція політичних традицій* [27, с. 249–273]. Про це писав ще Д. Істон [21]. Так чи інакше, останнє узагальнююче видання з політантропології, за редакцією Г. Видри і Б. Томасена, вказує, що *політика є репрезентативною формою соціальної дієвості* [17; 19; 57]. Вона вимагає перформативності, драматичності, театральності [56]. Поза драмою політика не знаходить свого вияву [49; 52]. Ось чому політичні технології та принципи політичного менеджменту завжди вимагають грамотної режисури. Будь-які політичні технології, зокрема проведення державного перевороту чи організація колоніальної інвазії, аргументація культурної / економічної / імперіалістичної експансії, вимагають інформаційної підтримки з боку масмедіа та продуманої інструкції політичних дій (сценарного плану) [41; 47; 54].

Аналіз сучасної літератури доводить, що проблема класифікації політичних антропологів у межах дослідницьких груп і шкіл досі не зрушила з того місця, на яке її поставили праці Е. Еванса-Прічарда [22; 53], К. Лефора [49], Ж. Баландьє [8], В. Тьорнера [52], Т. Асада [5–7], Л. Куббеля [34] та Лі Сюєція [59].

Першим наголосив на потребі розробки нової класифікації політико-антропологічних шкіл Д. Куртц у монографії «Політична антропологія: парадигми і влада» (2001) [35]. Б. Томасен і Г. Видра також підкреслюють, що політико-антропологічні студії потребують систематизації та класифікації, але їхня пропозиція ґрунтується виключно на тематичному принципі, сформульованому Ж. Баландьє і Т. Асадом. Користуючись авторитетним підтвердженням існування окцидентального та орієнтального світоглядів (чи краще «комплексів світогляду») в монографіях Й. Морріса [45], Г. Видри та Я. Аарта Шолте, статтях Т. Асада, С. Дхакала і С. Сінгха, ми пропонуємо власну класифікацію політико-антропологічних наукових груп та шкіл. Її створення дасть змогу уніфікувати викладання політантропології за певним стандартом, продемонструє єдність предметного поля політико-антропологічних студій, що, безумовно, сприятиме подальшій інституціоналізації політичної антропології як політологічного вчення.

Принципи класифікації, запропоновані нами, виходять з історії розвитку політичної антропології та враховують описані вище досягнення провідних вчених. Однак ми пропонуємо використовувати тематичний принцип класифікації лише для визначення шкіл політантропологів, тоді як дослідницькі групи вважаємо доцільним класифікувати саме за регіональним принципом. Історію політичної антропології вважаємо за доцільне поділяти на імпліцитний та експліцитний періоди (за Е. Евансом-Прічардом), а її еволюцію протягом ХХ ст. правильним розділити на несеміотичні та семіотичні школи (за У. Еко та В. Тьорнером).

Сучасна політична антропологія складається з двох теоретико-методологічних та ідейно-світоглядних вимірів: окцидентального та орієнтального. Оскільки предметом політичної антропології виступає «політична традиція», в центрі обох дослідницьких вимірів знаходиться саме вона [42, с. 348–360; 43, рр. 23–44]. Доцільно припустити та визначити варіативність перцепції обома вимірами предмета політантропології:

- *окцидентальна перцепція*: політична традиція як генетичний тип політичної організації, детермінований економічно;
- *орієнтальна перцепція*: політична традиція як генетична форма політичного буття, детермінована географічно.

Отже, сутність визначення та диференціації двох вимірів політантропології вбачається в *дихотомії детермінізмів (економічного та географічного)*, що, на думку Я.А. Шольте, Л. Морліно, Й. Морріса та послідовників концепції глобалізму, домінує на полі протистояння цивілізацій у сучасній системі міжнародних відносин [42].

Окцидентальний вимір політантропології передбачає прикладне *проектування* політичної та управлінської дійсності, оскільки його науковим маркером є поняття універсалізму. Окциденталісти досліджують політичні традиції локальних спільнот із метою пошуку універсальї політичного життя та, відповідно, проектування єдиної «правильної» (однополярної) політичної дійсності задля встановлення ефективного інституційного адміністрування та формування одного всесвітнього політико-правового поля, придатного для глобальної економіки та інновацій у фінансово-економічних відносинах. Окциденталісти завжди спрямовані на реалізацію політичних інтересів через категорію «прибуток» [29; 45]. Відповідно, політичний ресурс в окцидентальному вимірі політантропології розглядається через призму фетишизації прибутку (конкретніше, через призму економічної експансії) [14; 15; 23; 36; 37; 43]. Ось чому головною парадигмою окцидентального виміру політантропології є економічний детермінізм («економізм»). Для окциденталістів економіко-політичний інтерес творить державність.

Орієнтальний вимір політантропології передбачає прикладне *прогнозування* політичної та управлінської дійсності, оскільки його науковим маркером є поняття примордіалізму. Орієнталісти досліджують політичні традиції локальних спільнот із метою пошуку відмінностей політичного життя та, відповідно, прогнозування внутрішніх та зовнішніх політичних процесів багатополлярної політичної дійсності задля збереження цивілізаційного та культурного плюралізму в світі, контролю національних держав над внутрішніми ринками. Орієнталісти завжди спрямовані на реалізацію територіально-просторових політичних інтересів. Навіть західні автори-політологи й історики часто звинувачували «східні деспотії» в схильності до територіальної експансії [1; 16; 24; 30], в той час як радянські вчені-марксистки ставили категорію «територія» в центр так званого «азіатського типу виробництва» [1; 9; 13; 33]. Відповідно, політичний ресурс в орієнтальному вимірі політантропології розглядається через призму фетишизації території (конкретніше, через призму територіальної експансії) [32; 33]. Ось чому головною парадигмою орієнтального

виміру політантропології є географічний детермінізм («геопросторовість»). Для орієнталістів державність перманентно продукує геополітичний інтерес.

Окцидентальне розуміння політичних традицій – конструктивістське, тоді як орієнтальне осмислення політичних традицій здебільшого примордіальне. Саме за допомогою опозиції «універсалізм-конструктивізм / локалізм-примордіалізм» доцільно розмежовувати два виміри політантропології.

Окцидентальний вимір політантропології складається з наведених нижче дослідницьких груп та наукових шкіл.

Панамериканська політична антропологія, що базується на теоретико-методологічних засадах американської історичної школи Ф. Боаса. До її складу входять: *Школа політичного поля (психологічна)* (Рональд Франклін Інглхарт, Роберт Аксельрод, Елізабет Мертц, Саллі Фальк Мур, Маршалл Саллінз, Пола Рабінов, Мартін Різебротт); *Школа прикладного аналізу поведінки (біхевіористська)* (Едварда Люттвак, Роберт Карнейро, Адам Пшеворський); *Школа антропології влади (енергетична)* (Джессіка Грінберг, Іван Шелені, Роберт Гордон, Маргарет Леві, Амартія Сена, Джессіка Віннегар).

Іberoамериканська політична антропологія, що базується на теоретико-методологічних засадах мексиканської школи окциденталізму Е. О'Гормана. До її складу входять: *Школа іберійської інтеграції (традицій іберизму)* (Рауль Альмендраль, Роберто Агадейра Унгер); *Школа паніспанізму (традицій протидії американізму)* (Мігель Саенс, Летиція Баррера Лопес); *Школа прямої демократії (традицій референдуму)* (Леслі Гілл, Ернандо де Сото, Альберто Абадьє, Сесилія Кастаньйо Коллада).

Британська політична антропологія, що базується на теоретико-методологічних засадах структурно-функціональної школи Б. Малиновського. До її складу входять: *Школа структурного функціоналізму (Манчестерська)* (Фредерік Джордж Бейлі, Норман Лонг, Брюс Капферер, Таер Скуддер, Річард Вербнер, Дуглас Вайт, Моріс Годельє); *Школа ортодоксального структуралізму (Оксфордська)* (Морган Кларк, Томас Кузінс, Рідхі Кашап, Сузанна Ольшевська, Олівер Оуен); *Школа символізму (Кембриджська)* (Йен Метью Морріс, Джонатан Спенсер, Гаральд Видра, Бйорн Томассен, Агнесса Горват, Саймон Колеман, Арпад Шаколчі, Гастінгс Доннан); *Школа глобальної модернізації (Лондонсько-Варвікська)* (Ентоні Сміт, Яна Аарт Шольте, Джоанна Каїм-Керт).

Континентальна (європейська) політична антропологія, що базується на теоретико-методологічних засадах школи досліджень політичної культури Г. Алмонда та С. Верби і враховує символічні засади політичної семіотики У. Еко та В. Тьорнера. До її складу входять: *Школа ранньодержавного проектування* (Генрі Классен, Габріель Де Анна, Сун Хогболе); *Школа демократизації адміністрування і традицій соціальної політики* (Леонардо Морліно, Дірк Берг-Шлоссер, Тібо Бонкур, Ральф Шатковський, Пьотр Анджеевський, Адам Ярош); *Школа культурної політики* (Яна Аврелія, Маргарита Будита-Будзинська, Катажина Концка, Юстина Кайта, Міхала Лончикова).

Французька політична антропологія, що базується на теоретико-методологічних засадах школи структуралізму К. Леві-Стросса. До її складу входять: *Школа індивідуалізму (постструктуралістська)* (Шарлі Галібер, Жан-Поль Дюпуа, Ентоні Ставрїанакіс, Монік Жоді-Балліні, Янніка ЖафFRE, Марк Абелес); *Школа інтеракціонізму та адаптації (неомарксистська)* (Моріс Годельє, Джорджіо Блундо, Леонора Ле Кьон).

Південно-африканська політична антропологія, що базується на теоретико-методологічних засадах школи інституціональної демократії У. ван Бек. До її складу входять: *Школа досліджень трансформації (стеленбоська)* (Дітер Фукс, Ганс-Дітер Клінгеман,

Едельтрау Роллер, Йозеф Вонг, Лоренс Вайтхед); *Школа досліджень політичної економії* (Лоренцо Фіорамонті, Джон Комаров, Джен Комарова, Род Алленс).

Орієнтальний вимір політичної антропології складається з таких наведених нижче дослідницьких груп та наукових шкіл.

Китайська політична антропологія, що базується на теоретико-методологічних засадах Цзіня Юеліня та Лі Сюеціня, що визначаються протистоянням північних і південних територій у політичній історії людства та системним географічно-ресурсним детермінізмом. До її складу входить *Школа меритократичних студій* (Ю Сі, Фенхганг Янг, Янг Тінгжонг, Лі І).

Пострадянська політична антропологія, що базується на теоретико-методологічних засадах етногеографічної теорії Л. Гумільова та потестарно-політичної етнографії Л. Куббеля. До її складу входять: *Школа неоевразійства* (Михайло Маслін, Андрій Іванов, Ігор Іонов, Борис Єрасов); *Школа політичної етнології* (Віктор Бочаров, Валерій Тишков, Микола Крадін, Тетяна Щепанська, Валерій Ледяєв, Юрій Мурзін, Олена Петрушенко).

Ісламська політична антропологія, що базується на теоретико-методологічних засадах істинної орієнтальності, пропагованої Е. Саїдом, на противагу нон-релятивізму окцидентальної науки. До її складу входять: *Школа суннітського політичного традиціоналізму (панарабська)* (Талал Асад, Сулейман Халаф, Серхат Ваніка); *Школа шиїтського політичного традиціоналізму (тегеранська)* (Насер Факухі, Ахмад Надері, Ебрахім Фаяз, Хамід Хеї Гайдари, Сара Мазінані Шаріаті, Саїд Ахмад Фірузабаді, Юсефалі Абазарі, Хамід Аблаллахіан, Муса Анбарі, Тагі Азад-Армакі).

Індійська політична антропологія, що базується на теоретико-методологічних засадах історіософії Дж. Неру. Детальне вивчення індійської політантропології дає виокремити дві школи: *Школа культурно-географічної детермінації політики* (Чакраверті Махаян, Міташрі Срівастава, Шівані Чандел, Прагкіша Баксі, Радхіка Говіндражан); *Школа соціально-географічної детермінації політики* (Пракаш Ранжан Мондал, Індрані Чагопадхая, Манож Сінгх, Радж Мітра).

Панафриканська політична антропологія, що базується на теоретико-методологічних засадах негритянської виключності, сформульованих політологами В. Дюбуа, Е.-Ф.-Д. Сезером, Л.С. Сенгором, Л.Г. Дамасом, Дж. Ньєрере. До її складу входить *Школа негритюду* (Налм Акбар, Оскар Барбарін, Самюель Бізлі, Фає Белгрейв, Ненсі Бойд-Франклін, Аманішакете Ані).

Запропонована нами класифікація, як бачимо, якісно відрізняється від усіх попередніх підходів. По-перше, вона звертає особливу увагу на регіональне районування та детермінує цим районуванням еволюцію конкретної дослідницької групи. По-друге, в центрі нашої класифікації знаходиться принцип відмінності теоретико-методологічних підходів. Незважаючи на те, що *політична антропологія вивчає конкретну проблематику (політичну традицію в її генетичній еволюції та історичній перманентності)*, світова наукова практика демонструє відмінність дослідницьких підходів та її тлумачень. Для прикладу, політична традиція має абсолютно різні пояснення в панамериканській та панафриканській політичних антропологіях. Однак ці пояснення в панамериканській політантропології близькі дефініціям британської та французької політантропологій, а пояснення панафриканської політантропології наближаються до дефініцій китайської та пострадянської. Ось чому ми зараховуємо американських, британських, південноафриканських, європейських учених до виміру окцидентальної політичної антропології, у той час як між китайськими, африканськими, ісламськими, пострадянськими дослідниками простежується чіткий орієнталістичний взаємозв'язок. Якщо перші є «чистими» інституціоналістами, то

другим притаманний структуральний інституціоналізм (частіше, однак, прийнято говорити про непорушний структуралізм орієнталістів). *Якщо політантропологи-окциденталісти досліджують політичну традицію як джерело універсалізації політичної практики (за принципом схожості та перцепції), то політантропологи-орієнталісти вивчають політичні традиції для пошуку локальностей – несхожості. Одні спрямовані на єдність відмінностей, другі сфокусовані навколо дискурсу парадигмальності відмінностей. Це – ключова різниця між обома вимірами, що не дає змоги об'єднати їх.*

Разом із тим обидва виміри інституційні за власною суттю, що робить їх надзвичайно подібними змістовно. Вивчення неформальних практик у середовищі китайської меритократичної школи політичних антропологів практично відсутнє, хоча займає провідне положення в студіях шкіл шийтського політичного традиціоналізму та панафриканського негритуду. Втім, більшість наукових шкіл орієнтального виміру політантропології характеризуються інституціоналізацією політичних традицій, що проявляється в дослідженні рецепції традицій на прикладах політичних інститутів та організацій.

Цікавим прикладом є дослідження племінних політичних структур, запропоноване сучасними представниками школи пострадянської політичної етнології. Будь-яка інтеракція людей, на думку adeptів цієї школи, зводиться до формування і творення політики. Тут простежується не лише чіткий зв'язок між пострадянською школою політичної етнології та французькими антропологами-постструктуралістами, але і вплив американської школи політичного поля. Де-факто, якщо сприйняти дефініцію «політичного поля» як «типового та органічного політичного інституту» чи навіть «головного політичного інституту», про що пише американський політантрополог Інглхарт, то будь-яка форма політичного дослідження буде зведена до інституційної теорії в розумінні Д. Істона. Незважаючи на підкреслений публічно-управлінський інституціоналізм власних наукових розробок, від «істонізації» політичної антропології застерігають сучасні китайські вчені Ю Сі та Фенхганг Янг. Ця діалектична суперечливість супроводжує політичну антропологію від самого початку її наукового існування та, на наше глибоке переконання, може бути вирішена лише шляхом інтеграції описаних окцидентального та орієнтального вимірів.

Список використаної літератури

1. Авдиев В.И. *История Древнего Востока*. Москва : Государственное издательство политической литературы, 1953. 760 с.
2. Aidan S. (1969). Orientations in Political Anthropology. *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines*. Vol. 3. № 1. Special Issue: Rural Africa. Pp. 42–52.
3. Allan Sarah (2013). Interviews with Li Xueqin: The Life of a Chinese Historian in Tumultuous Times: Part One. *Early China*. Vol. 35. Pp. 1–35.
4. Almond Gabriel A., Verba Sidney (1963). *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton. NJ : Princeton University Press.
5. Asad Talal (ed.) (1973). *Anthropology and the Colonial Encounter*. London : Ithaca.
6. Asad Talal (1972). Market Model, Class Structure and Consent: a Reconsideration of Swat Political Organization. *Man*. Vol. 7. Pp. 74–94.
7. Asad Talal (2003). *Formations of the Secular: Christianity, Islam, Modernity*. Stanford, CA : Stanford University Press.
8. Баландые Жорж. *Політична антропология* / пер. з франц. О. Хоми. Київ : «Альтерпрес», 2002. 252 с.
9. Белков П.Л. Племя и вождество: к определению понятий. *Племя и государство в Африке*. Москва, 1991. С. 36–50.

10. Бондаренко Д.М. Введение. *Пространство и время в традиционных и архаических культурах* / Ред.: И.В. Следзевский, Д.М. Бондаренко. Москва : Институт Африки РАН, 1996. С. 3–8.
11. Бочаров В.В. Политическая антропология. *Антропология власти: хрестоматия по политической антропологии: в 2 т.* Т. 1. Санкт-Петербург, 2006. С. 14–48.
12. Bunge M. (1985). Social Science from Anthropology to History. *Treatise on Basic Philosophy*. vol. 7. Springer, Dordrecht. Pp. 108–217.
13. Васильев Л.С. Протогосударство-чифдом как политическая структура. *Народы Азии и Африки*. 1981. № 6. С. 157–175.
14. Веселкин Е.А. Структурализм: претензии на философию (теоретические проблемы британского этнологического структурализма). *Этнография за рубежом*. Москва, 1975. С. 88–113.
15. Geertz Clifford (1973). *The Interpretation of Cultures*. Harper Collins : Basic Books.
16. Дашковский П.К., Мейкшан И.А. Некоторые особенности развития элиты в кочевых обществах Южной Сибири и Центральной Азии в древности и средневековье. *Политическая антропология традиционных и современных обществ* : Материалы международной конференции / Отв. ред. Н.Н. Крадин. Владивосток : Дальневосточный федеральный университет, 2012. С. 124–137.
17. De Anna Gabriele, Illies Christian (2018). Political Anthropology: Biology, Culture, and Ethics. *Handbook of Political Anthropology* (2018). Edited by Harald Wydra and Bjørn Thomassen. UK-USA : Edward Elgar Publishing. Pp. 76–100.
18. Dhakal Suresh (2011). Political Anthropology and Anthropology of Politics: An Overview. *Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology*. Nepal. Vol. 5. Pp. 217–234.
19. Donnan Hastings, Thomassen Bjørn, Wydra Harald (2018). The Political Anthropology of Borders and Territory: European Perspectives. *Handbook of Political Anthropology* (2018). Edited by Harald Wydra and Bjørn Thomassen. UK-USA : Edward Elgar Publishing. Pp. 344–359.
20. Easton David (1959). Political Anthropology. *Biennial Review of Anthropology*. Vol. 1. Pp. 210–262.
21. Easton David (1965). *A Systems Analysis of Political Life*. New York : Wiley.
22. Evans-Pritchard E.E. (1940). *The Nuer: A Description of modes of livelihood and political institutions of a Nilotic people*. New York : Oxford University Press.
23. Jarosz Adam (2017). Chapter Six: The Local Dimension of Politics: How Much Politics and How Much Management? *The Process of Politicization: How Much Politics Does a Society Need? / CGS Studies vol. 5*. Edited by Wieslaw Waclawczyk and Adam Jarosz. Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars Publishing. Pp. 101–130.
24. Jörke Dirk (2005). *Politische Anthropologie: Eine Einführung*. VS Verlag für Sozialwissenschaften.
25. Callan Hilary (2019). Haines, David W. An Introduction to Sociocultural Anthropology: Adaptations, Structures, Meanings (Second Edition). XVIII, 294 pp., figs, illus., bibliogr. Boulder: University Press of Colorado, 2017. *Journal of the Royal Anthropological Institute*. Volume 25. Issue 1. Pp. 198–199.
26. Clancy Rockwell F. (2016). Making the Case for Political Anthropology: Understanding and Addressing the Backlash Against Liberalism. *Identity and Difference Contemporary Debates on the Self*. Rafael Winkler (ed.). UK : Palgrave Macmillan. Pp. 129–152.
27. Ковачев А.Н. Символы власти и их интерпретация в различных культурах. *Антропология власти: хрестоматия по политической антропологии: в 2 т.* Т. 1. Санкт-Петербург, 2006. С. 249–273.
28. Cohen Abner (1969). Political Anthropology: The Analysis of the Symbolism of Power Relations. *Man*. Vol. 4. Pp. 215–235.

29. Comaroff Jean (1985). *Body of Power; Spirit of Resistance: the Culture and History of a South Africa People*. Chicago : University of Chicago Press.
30. Кожин П.М. *Китай и Центральная Азия до эпохи Чингисхана. Проблемы палеокультурологии*. Москва : Форум, 2011. 367 с.
31. Кравець А.Ю. Влада в традиційних суспільствах як основний предмет дослідження політичної антропології. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія*. 2010. Вип. 20 (2). С. 5–9.
32. Крадин Н.Н. Современные теории происхождения государства. *Stratum plus. Археология и культурная антропология*. 2018. № 6. С. 17–28.
33. Крадин Н.Н. Современная дискуссия о политогенезе у кочевников-скотоводов. *Восток. Афро-азиатские общества: история и современность*. 2019. № 1. С. 6–23.
34. Куббель Л.Е. *Очерки потестарно-политической этнографии*. Москва : Наука, 1988. 271 с.
35. Kurtz Donald V. (2001). *Political Anthropology: Paradigms and Power*. Boulder : Westvie Press.
36. Latour Bruno (2004). *Politics of Nature: How to Bring the Sciences into Democracy*. transl. C. Porter. Cambridge : Harvard University Press.
37. Leach Edmund (1954). *Political Systems of Highland Burma: A Study of Kachin Social Structure*. London, LSE and Cambridge, MA : Harvard University Press.
38. Леонард Марк. *О чем думают в Китае?* / Пер. с англ. И.В. Кузнецова. Москва : АСТ, 2010. 224 с.
39. Лефорг К. *Формы истории. Очерки политической антропологи* / пер. с фр. В.Ю. Быстрова. Санкт-Петербург : Наука, 2007. 342 с.
40. Maiese Michelle, Hanna Robert (2019). *The Mind-Body Politic*. New-York : Palgrave Macmillan.
41. Мельник В.М. *Нариси з теорії соціокультурної антропології*. Вінниця : «Вінницька міська друкарня», 2015. 552 с.
42. Мельник В.М. Теоретична конструкція політичної антропології. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2016. Вип. 113 (10). С. 348–360.
43. Melnyk V. Chapter Two: Tradition and Nation in Political Anthropology: The Ukrainian Ethno-historical Context. *The Process of Politicization: How Much Politics Does a Society Need?* / CGS Studies vol. 5. Edited by Wieslaw Waclawczyk and Adam Jarosz. Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars Publishing. 2017. Pp. 23–44.
44. Мисюров Д.А. *Символы о символах: Начала культурно-символической политики*. Изд. 2-е. Москва : Книжный дом «Либроком», 2009. 232 с.
45. Морис Я. *Чому Захід панує – натепер. Оповіді з історії та що з них впливає щодо майбутнього*. Київ : КЛІО, 2018. 784 с.
46. Morlino L., Berg-Schlosser D., Vadie B. (2017). *Political Science: a Global Perspective*. London : SAGE Publications Ltd.
47. Саид Эдвард Вади. *Культура и империализм* / Пер. с англ. А.В. Говорунова. Санкт-Петербург : Владимир Даль, 2012. 734 с.
48. Саид Эдвард Вади. *Ориентализм. Западные концепции Востока* / Пер. с англ. и послесл. А.В. Говорунова. Санкт-Петербург : Русский мир, 2016. 671 с.
49. Тайлор Эдуард Бернетт. *Первобытная культура* / Пер. с англ. Д.А. Коропчевского. Предисл. и примеч. проф. А.И. Першица. Москва : Политиздат, 1989. 574 с.
50. The International Political Science Association (2018). *IPSA Strategic Plan 2018-2022: The Voice of Political Science around the World*. Paris-Montreal : Concordia University.
51. Thomassen Bjørn (2008). What Kind of Political Anthropology? *International Political Anthropology*. Vol. 1. No 2. Pp. 263–274.

52. Turner Victor (1969). *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Aldine Transaction.
53. Fortes Meyer and E.E. Evans-Pritchard (eds) (1940). *African Political Systems*. Oxford : The Clarendon Press.
54. Шевелев В.Н. Антропология модернизации: Россия между Западом и Востоком : монография. Ростов-на-Дону : ЮФУ, 2009. 348 с.
55. Wiley Andrea S., Cullin Jennifer M. (2016). What Do Anthropologists Mean When They Use the Term Biocultural? *American Anthropologist*. Vol. 118 (No 3). Pp. 554–569.
56. Wydra Harald (2017). *Politics and the Sacred*. UK : Cambridge University Press.
57. Wydra Harald, Thomassen Bjørn (2018). Introduction: the Promise of Political Anthropology. *Handbook of Political Anthropology* (2018). Edited by Harald Wydra and Bjørn Thomassen. UK-USA : Edward Elgar Publishing. Pp. 1–17.
58. Yuelin Jin (1995). Chinese Philosophy. *Collected Writings of Jin Yuelin. Vol. 2*. Gansu People's. Pp. 531–550.
59. Xueqin Li (1985). *Eastern Zhou and Qin Civilizations*. New-Haven : Yale University Press.

RESEARCHERS GROUPS AND SCIENTIFIC SCHOOLS IN POLITICAL ANTHROPOLOGY: NEW CLASSIFICATION

Viktor Melnyk

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Faculty of Philosophy, Department of Political Science
Volodymyrska str., 60, 01033, Kyiv, Ukraine*

The article is devoted to the actual problem of theory, history and nowadays in the classification of research groups and scientific schools (directions) in political anthropology. It is proposed to consider these groups and schools through the prism of occidental (western) and oriental (eastern) dimensions of political anthropology. The constituent parts of the occidental dimension should recognize the scientific concepts of such scientific schools: school of political field, school of applied analysis of behavior, school of anthropology of power (united within the Pan-American group of political anthropologists); school of Iberian integration, school of Pan-Spain, school of direct democracy (united within the framework of the Ibero-American group of political anthropologists); school of structural functionalism, school of orthodox structuralism, school of symbolism and school of global modernization (united within the British group of political thinkers); school of early state development, school of democratization of administration and traditions of social policy, school of cultural politics (united within the European group of political thinkers); school of individualism, school of interactionism and adaptation (united within the French group of political anthropologists); school of transformation studies, school of political economy (united within the South African group of political thinkers). The constituent parts of the Oriental dimension should recognize the scientific concepts of such scientific schools: school of meritocratic studies (which forms the Chinese group of political thinkers); school of neo-Eurasians, school of political ethnology (united within the post-Soviet group of political thinkers); schools of Sunni and Shiite political traditionalism (united within the Islamic group of political thinkers); school of cultural-geographical determination of politics, school of socio-geographical determination of politics (united within the Indian group of political thinkers); “negritude school” (which forms a pan-African group of political thinkers).

Key words: Political Anthropology, Occidental Dimension, Oriental Dimension, Semiotics, Symbolism, Political Tradition, Scientific School, Group of Researchers, Classification.